

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maša Dakič

**Utopizem: zgodovina in analiza alternativnih družbenih
ureditev**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maša Dakič

Mentor: doc. dr. Žiga Vodovnik

**Utopizem: zgodovina in analiza alternativnih družbenih
ureditev**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UTOPIZEM: ZGODOVINA IN ANALIZA ALTERNATIVNIH DRUŽBENIH UREDITEV

Diplomsko delo se ukvarja z vprašanjem povezave utopične misli, ki jo je v 15. stoletju oblikoval Thomas More in kot so jo nadgradili njegovi sodobniki utopični socialisti, z obstojem sodobnih alternativnih družbenih skupnosti. Diplomsko delo se v teoretičnem delu ukvarja s kronološkim razvojem utopične misli glede na avtorje. V delu diplomskega dela, ki je namenjen teoretski analizi sodobnega praktičnega primera alternativne družbene ureditve, se avtorica ukvarja z namernimi skupnostmi. V sklepnem delu diplomske naloge avtorica diplomske naloge ugotavlja, da ureditev obravnavanih namernih skupnosti (predvsem eko vasi) v številnih elementih spominja na klasične elemente utopične misli, kot so na primer princip skupnosti pred posameznikom, samozadostnost, samoupravljanje, itd. V določenih elementih se ugotavljajo tudi bistvene razlike, na primer konkretniji namen namernih skupnosti (kar je razvidno že iz samega imena), v primerjavi s splošnejšimi klasičnimi utopičnimi idejami, ki so pomenile splošno alternativo dejanski družbeni ureditvi. V zaključku se izpostavi vprašanje razraščanja države, in javne sfere nasploh, v sfero posameznika, ob hkratnem dejstvu, da posamezniki v obstoječi družbeni ureditvi ne razpoznavajo nujno možnosti zadovoljitve svojih ekonomskih, socialnih in kulturnih potreb, ter posledična napoved razmaha zadovoljevanja teh potreb v okviru alternativnih družbenih skupnosti.

KLJUČNE BESEDE: utopična ideja, alternativne družbene ureditve, namerne skupnosti

UTOPIANISM: HISTORY AND ANALYSIS OF ALTERNATIVE SOCIAL COMMUNITIES

This thesis addresses the question of connection of the utopic idea with the existence of modern alternative social communities. In its theoretic part, the thesis deals with the chronologic development of the utopic idea. In the part of the thesis intended for a theoretic analysis of a modern practical example of an alternative social community, the author deals with intentional communities. In the conclusion, the author establishes that the organization of the reviewed intentional communities, in various elements, reminds of the classic elements of the utopic idea. In certain elements, material differences are established, such as the, predictably, more concrete intention of the intentional communities as opposed to the more general classic utopic ideas that represented a general alternative to an actual social system. In the conclusion, the question of the increasing expansion of the state into the sphere of an individual is put forward, upon simultaneously taking into consideration the fact that individuals do not necessarily identify the possibility of fulfilling their respective economic, social and cultural needs within the existing social system. Consequently, the author predicts the expansion of the fulfilment of such needs within the framework of alternative social communities.

KEY WORDS: utopic idea, alternative social communities, intentional communities

KAZALO

1 UVOD	6
1.1 Koncept utopije	6
1.2 Temelji utopizma	6
1.3 Utopično oblikovane skupnosti skozi čas	7
1.4 Namerne skupnosti	7
2 METODOLOGIJA	9
2.1 Predmet in cilj proučevanja	9
2.2 Raziskovalno vprašanje	9
2.3 Metode proučevanja	9
2.4 Struktura naloge	10
3 UTOPIJA	11
3.1 Etimologija utopije	11
3.1.1 <i>Zemlja Cockaigne</i>	11
3.1.2 <i>Salon in Likurgus</i>	12
3.2 Platon – Republika	13
3.2.1 <i>Magnesia</i>	13
3.3 Družbeni kontekst časa razvoja utopične misli	14
3.3.1 <i>Oblikovanje nacionalne države</i>	14
3.3.2 <i>Erazem Rotterdamski</i>	15
3.4 Thomas More kot začetnik utopizma	15
3.4.1 <i>Utopija</i>	15
3.5 Distopije	17
3.6 Utopični socialisti	17
3.6.1 <i>Robert Owen</i>	18
3.6.2 <i>Henri de Saint – Simone</i>	19
3.6.3 <i>Charles Fourier</i>	20
3.6.4 <i>Gracchus Babeuf</i>	21
3.7 Kategorizacija utopij	22
3.8 Kritike utopij	24

4	NA
MERNE SKUPNOSTI	24
4.1 Koncept namernih skupnosti	24
4.2 Organiziranost namernih skupnosti	25
4.3 Namerne skupnosti v luči pionirjev utopije	26
4.4 Primer namerne skupnosti – eko vasi	27
4.5 Namerne skupnosti kot socialna gibanja	27
4.5.1 <i>Socialna deviantnost namernih skupnosti</i>	28
5 SKLEP	29
6 LITERATURA	32
7 PRILOGA A : In the Land of the Cockaigne	34

1 UVOD

1.1 Koncept utopije

Beseda utopija izhaja iz grščine in kot sestavljanke besed ou (u) »ne«, in τόπος (topos) »kraj«, že od samega začetka predstavlja alegorijo. Beseda je sprva predstavljala neko vizijo idealne države, kasneje pa upanje in željo po drugačnem življenju, ki bi temeljilo na enakosti in medsebojni solidarnosti. Njen pomen in razsežnost opiše Bloch, ki pravi, da je utopija »najprej antropološka določba in nima samo in izključno metafizičnega in filozofskozgodovinskega porekla.« (Bloch v Hedžet Tóth 2002, 429) Utopija že vse od svojega rojstva predstavlja popolno nasprotje obstoječe družbene situacije in kritiko le-te, ter nenazadnje cilj kultur, kakšna naj bi njihova družba bila. Z drugimi besedami, »utopije so oblikovane protiaktivno, usmerjene k transformaciji trenutnih družbenih pogojev.« (Schehr 1997, 146)

1.2 Temelji utopizma

Ideja utopizma se je rodila v času velikih družbenih sprememb, ko je bila potreba po takšni tvorbi največja. Utopijo kot »izmišljeno družbo usmerjajo vrednote krščanskega humanizma, pa tudi racionalne in idejne zapovedi platonske filozofije.« (Dilas-Rocherieux 2004, 28)

Utopizem se pogosto omenja kot predhodnik oziroma temelj komunizma, anarhizma in liberalizma. O mejah med omenjenimi družbenimi sistemi in utopizmom obstajajo številna nasprotujoča si mnenja, nekateri teoretiki namreč to povezanost priznavajo, spet drugi pa kakršne koli povezave vztrajno zavračajo, tj. zaradi nepodpiranja gibanj in ideologij, s katerimi se le-ta kasneje povezuje.

Za začetnika utopične misli velja Thomas More s svojim delom Utopija, napisanim v 15. stoletju. Lik, poimenovan Rafael (čigar ime simbolizira angela Rafaela in njegov glas resnice), nastopa v omenjenem delu kot oseba, ki je že obiskal tisti »nekraj«. Prvi del Morovega dela je kritika takratni predkapitalistični Angliji, drugi del pa podrobno opisuje njeno popolno nasprotje – Morov otok in politične, ekonomske in kulturne odnose na njem. (Schehr 1997, 140) Kmalu zatem je sinonim za »nekraj« postala

beseda »Nusquama« (oz. Nikjer), ki jo je izumil Erazem Rotterdamski, Morov sodobnik, humanist in dober prijatelj. V prvem delu diplomske naloge bomo za lažje razumevanje temeljev ter razvoja utopične ideje najbolj pomembne avtorje utopičnih del tudi podrobneje predstavili.

1.3 Utopično oblikovane skupnosti skozi čas

Skozi čas so se po svetu po vzorcu obstoječih teorij oblikovale številne eksperimentalne utopične skupnosti. Ustanovljene so bile na podlagi idej prej omenjenih mislecev, kot so na primer Robert Owen, Charles Fourier in drugi. Nekatere so uspele delovati le krajši čas (Owenov New Lanarck, New Harmony, itd.), medtem ko so druge utopične oblike uspešno zaživele in obstajajo še danes (tako imenovane »namerne skupnosti«, kibutzi itd.). Številne takšne družbe, oblikovane po utopičnih idejah, dandanes zasledimo tudi v nekaterih predelih Združenih držav Amerike, Srednje in Južne Amerike, Afrike ter Bližnjega Vzhoda. Osnovane so na različnih temeljih, ki so lahko bodisi verskega bodisi ekonomskega značaja, v vsakem primeru pa je njihov skupni imenovalec način razmišljanja o enakopravnosti, skupinskemu duhu ter želji po brezrazredni družbi ter samoupravljanju.

1.4 Namerne skupnosti

V drugem delu diplomskega dela se bomo osredotočili na praktične primere alternativnih družbenih ureditev ter podrobneje opisali razvoj, družbeni kontekst in ureditev takšnih skupnosti na primeru prej omenjenih namernih skupnosti oziroma v tujejezični literaturi imenovanih »*intentional communities*«, s poudarkom na skupnostih, ki so se izoblikovale ter še vedno prosperirajo v Združenih državah Amerike. Raziskovali bomo razloge za njihov nastanek, temelje in namen, na podlagi katerih so se oblikovale, kot tudi dejavnosti, zakone ter splošno ureditev takšnih skupnosti. Razložili bomo njihove glavne lastnosti ter jih primerjali v luči teorij poglobitnih teoretikov utopizma. Poglobili se bomo v vprašanje, ali gre za deviantno socialno gibanje ali ideologijo. Jedro pričujočega dela bo torej zaradi svoje narave pretežno teoretsko. Raziskovanje omenjene tematike pa je še kako aktualno, kar dokazujejo podatki, ki pričajo o številčnosti pojava namernih skupin ter stalni aktivnosti in aktualnosti utopične ideje po svetu tudi v današnjem času.

Namerne skupnosti so se (in se še vedno) med seboj izrazito razlikujejo po svojih dejavnostih, verskih prepričanjih, velikosti ter organiziranosti. V pričujočem delu bomo poskušali odgovoriti na vprašanje, ali skupnosti, živeče po utopičnih načelih, lahko delujejo le v majhnih skupnostih, ali nasprotno, lahko ideja utopizma zaživi tudi v večji skupnosti; kakšen je odnos teh avtonomno oblikovanih in organiziranih skupnosti z ustavno ureditvijo v državi, v okviru katere takšna posamezna skupnost deluje? Kakšni so medsebojni kulturni vplivi v razmerju do prevladujoče kulture, ki v državi velja? Kako so določeni zakoni oziroma pravila, po katerih prebivalci takšnih skupnosti živijo? Ali so vezivo takšnih skupnosti vrednote, značilne za utopično idejo samo (nek »višji cilj«, ki naj definira vsako poro družbe), ali pa parcialni »višji cilji« skupnosti (npr. okoljevarstveni cilji eko vasi)?

Spekter namernih skupnosti je širok. Pod to definicijo se uvrščajo avtonomno oblikovane družbene skupine, kot so na primer eko vasi, komune, tako imenovani »*co-ops*«, »*co-housing*«, versko utemeljene skupnosti ter drugi projekti, kjer ljudje sobivajo s skupno vizijo. Zaradi obsežne pozornosti, ki so jo verskemu tipu skupnosti posvetili v svetovnem merilu številni avtorji, se bomo v pričujočem delu osredotočili predvsem na druge tipe avtonomnih namerno oblikovanih skupnosti, zlasti eko vasi.

Glavna naloga diplomskega dela bo torej spoznati razvoj utopične ideje ter za to zaslužne avtorje, predstaviti zgodovinske razmere, v katerih so se utopične ideje in iz tega izhajajoče namerne skupnosti oblikovale, ter delovanje slednjih razložiti in primerjati iz prej omenjenih vidikov. Hkrati pa želimo prikazati, da utopična ideja vsekakor ni stvar preteklosti, temveč je še dandanes zelo živa, prisotna vsepovsod po svetu, ter v luči iskanja alternativ superkapitalistični družbeni ureditvi, prevladujoči v zahodnem svetu, ki pa v zadnjem času kaže vse globlje razpoke, še kako aktualna.

2 METODOLOGIJA

2.1 Predmet in cilj proučevanja

Predmet in cilj proučevanja je zgodovinski pregled razvoja utopične misli ter analiza alternativnih družbenih ureditev. Ker je sam pojem utopizma izjemno širok, poleg tega pa obstajajo številne teorije, tako klasične kot sodobnejše, ki se ukvarjajo z utopično idejo, smo se v pričujočem delu skušali osredotočiti predvsem na klasične utopiste ter v luči njihovih teorij presoditi sodobne alternativno oblikovane skupnosti, in sicer namerne skupnosti v Združenih državah Amerike.

2.2 Raziskovalna vprašanja

Raziskovalna vprašanja, ki smo si jih v diplomski nalogi zastavili, je: **Kakšen je bil vpliv oblikovanja nacionalne države na razvoj utopične misli? Ali so namerne skupnosti oblikovane na podlagi utopičnih teorij glavnih teoretikov oziroma v kolikšnem obsegu se med njimi pojavljajo podobnosti (in razlike)? Ali so namerne skupnosti socialno gibanje in/ali sredstvo modernega upora proti prevladujoči družbi?**

2.3 Metode proučevanja

Pri pisanju diplomske naloge smo uporabili naslednje metode proučevanja:

- *metodo zbiranja literature*; na podlagi pregleda in branja izbranih del smo zbrali koristno literaturo, iz katere smo oblikovali svoja raziskovalna vprašanja in širok spekter raziskovanega področja omejili na ključne informacije, potrebne za pričujoče delo;
- *metoda analize in interpretacije primarnih in sekundarnih virov*; uporabljena metodologija bo temeljila predvsem na analizi prej omenjenih virov. Za primarne smo uporabili originalna dela utopistov, za sekundarne pa strokovne knjige, članke ter internetne vire različnih avtorjev za konkreten oris družbenega konteksta, primerjave in kritike;

- *analitična metoda - deskriptivna in komparativna metoda*; deskriptivna metoda nam je omogočila, da smo lahko pojme opredelili, komparativna pa, da smo lahko podatke med seboj primerjali;
- *zgodovinska metoda*; ker se v diplomskem delu ukvarjamo tudi z zgodovinskim vidikom utopizma, bo uporabljena tako *zgodovinsko-primerjalna* kot *zgodovinsko-razvojna metoda*. Zgodovinska metoda bo v ospredju kot analiza ter interpretacija vplivov, ki so zaznamovali tako družbeni kontekst kot tudi družbena gibanja. Pri uporabi te metode tako ne bodo analizirane vse podrobnosti, pač pa le tiste, ki so vplivale na sam razvoj in dejansko uresničitev ideje.

2.4 Struktura naloge

Diplomsko delo je strukturirano na sledeči način: uvod, štirje glavni sklopi ter sklep.

V prvem delu diplomskega dela je opredeljen predmet in cilj proučevanja, predstavljeno pa je tudi raziskovalno vprašanje ter metodološki pristop. Drugi del vsebuje zgodovinski pregled utopizma, razdeljen kronološko ter po avtorjih, ki so imeli največji vpliv na razvoj utopične misli, kar je ključno za nadaljne razumevanje in primerjavo sodobnejših alternativnih družbenih ureditev s teorijami klasičnih utopistov. V tretjem delu smo se posvetili namernim skupnostim današnjega časa, s poudarkom na skupnostih v Združenih državah Amerike. Tu sem se osredotočila predvsem na njihovo organiziranost, sobivanje s prevladujočo kulturo ter percepcijo namernih skupnosti v očeh prevladujoče kulture. Obenem smo podrobneje opisali primer ekološko usmerjenih namernih skupnosti. V sklepu smo povzeli svoje ugotovitve ter poskušali odgovoriti na postavljena raziskovalna vprašanja.

Osrednja naloga bo torej razumevanje zgodovinskih procesov, ki so vodili do nastanka utopičnih skupnosti in poskus razlage modernih utopičnih skupnosti z istimi parametri.

3 UTOPIJA

3.1 Etimologija utopije

Morovo klasično delo Utopija predstavlja mejnik ter nesporno velja za začetek utopizma. Vendar pa je bilo že pred velikim delom morda največjega utopista moč najti ubeseditev utopične misli v literaturi različnih predhodnih obdobj. Tako avtorji, kot so na primer Pamela Neville Sington, David Sington ter Robert C. Schehr, v svojih delih predhodnike utopične misli uvrščajo že v Sveto Pismo, dela grškega pesnika Herzoida, romanskega Ovida ter, nenazadnje, v Ep o Gilgamešu; vsa naštetata dela izhajajo iz časa pred našim štetjem. (Schehr 1997, 134)

3.1.1 Zemlja Cockaigne

V 14. stoletju je med takratno kmečko populacijo nastalo pesniško delo, imenovano »*In the Land of the Cockaigne*«, ki ga zgoraj omenjeni avtorji označujejo za verjetno najbolj znano delo, ki nakazuje začetek utopizma, torej še pred Morovo Utopijo. Gre za kritiko kmetov, uperjeno proti »požrešnim menihom« in razkazovanju bogastva. V delu kmetje opisujejo namišljeni prostor, kot je razvidno iz spodnjega prevoda ter priloženega originalnega besedila. (Priloga A: Originalna verzija »*In the Land of the Cockaigne*«)

*Tam so reke široke in fine
Olja, mleka, meda in vina;
Tam voda služi obem stvarim
Tako za pogled kot za umivanje.
Tam je mogočna kapelica
Polna menihov, tako belih kot sivih,
Ah, te zbornice in tiste dvorane!
Iz testa stojijo stene,
Iz rib in vsega bogatega mesa,
Najokusnejše, kar jih je.
Pšenično pecivo pokrije vse,
Cerkev, samostan, gnezdo in dvorano.*

*Vrhunci so maščobni pudingi,
Dobra hrana za prince in kralje.
Vsak si vzame, kar si želi,
Saj ima pravico svojo lakoto zadovoljiti.
Vse je skupno, mladim in starim,
Krepkim in močnim, ponižnim in pogumnim.
Vsak lahko svojo žejo zadovolji,
Brez znoja, ko je treba plačati račun.*
(Schehr 1997, 137)

Kot pri Moru, o katerem bo v nadaljevanju še govora, je tudi pri zgornji pesmi kmetov zanimivo dejstvo, da gre pravzaprav za posebne vrste literarni žanr, iz katerega se je kasneje razvila in artikulirala utopična misel. Ta se je kasneje manifestirala v obliki praznovanja kontra-normativnosti, oziroma z drugimi besedami, utopična misel je vedno stala na nasprotnem bregu prevladujočih ureditev. (Schehr 1997, 137) »*The Land of the Cockaigne*« simbolizira kritiko realnosti ter željo po pravičnejši družbi, kjer je vsega obilo ter enako za vse. Ali je šlo pri tem delu res za utopično vizijo, je težko dokazljivo, vsekakor pa so vzporednice jasne in idejni temelji zelo podobni.

3.1.2 Salon in Likurgus

Velik vpliv na utopične mislece so imele tudi številne ekonomske in politične inovacije, ki so jih pospeševali Salon, Likurgus in nenazadnje Platon. Salon je bil prvi, ki se je v 6. stoletju v Grčiji zavzemal za odpravo tlačanstva ter uveljavitev zakonikov. Verjel je v potrebo po aktivnem spodbujanju obrti in industrije, uveljavitvi lastnine ter ukinitvi rojstnega statusa kot kriterija za politično moč. Prepričan je bil, da je nujno potrebna protiutež aristokratskemu svetu, kar je sam videl v oblikovanju ljudske skupščine. Likurgus je bil legendarni zakonodajalec Šparte, ki je popolnoma rekonstruiral Šparto ter vse svoje reforme utemeljeval na treh kreposti. Kot najpomembnejše je izpostavljal: enakost med državljani, vojaški trening ter strogost. Redistribucija zemlje je bila način preprečevanja neenakosti v bogastvu, ukinitvev zlatih in srebrnih kovancev pa je bil način preprečevanja kakršnekoli finančne

korupcije. Verjel je v »svobodno ljubezen«, ki bi lahko popolnoma preprečila ljubosumje. (Schehr 1997, 137)

3.2 Platon – Republika

Literatura kot najpomembnejši primer klasične utopične želje navaja Platonovo Republiko. Pogosto je navajana tudi med samimi utopisti (npr. Campanella v Sončnem mestu, itd.). Njegov prispevek k oblikovanju in razvoju utopične misli je bil, kot je splošno priznano, neizmeren. Platon piše o naravi pravičnosti in miru. Osredotoča se na značaj pravičnih mestnih držav in pravičnih posameznikov ter v slogu Sokratovih dialogov razpravlja o pomenu pravice. Sam predlaga družbo, v kateri vladajo kralji – filozofi ter skrbniki. Koncept utopije je, tako kot koncept demokracije, v Platonovem delu vezan na mestne države v antični Grčiji.

3.2.1 Magnesia

Eden zadnjih Sokratovih dialogov so »Zakonik«. V njih opiše politično strukturo in zakone idealnega mesta, imenovanega Magnesia. Le-to naj bi bilo locirano na zapuščenem delu Krete. Mesto naj bi bilo relativno naseljeno; število stalnih gospodinjestev naj bi bilo okoli pet tisoč. Celotno mesto naj bi bilo samozadostno v smislu preskrbe z viri, vsako gospodinjstvo pa je enako produktivno, tako da je poskrbljeno za udobno življenje vseh njegovih članov. (Platon 1955, 737CE-745CD) Ne gospodinjstva, ne zemljišča niso v skupni lasti, niti niso skupno kmetovana. Vsak »delničar« mora upoštevati svoj delež, ki mora biti obdelan istočasno s preostalimi zemljišči v mestu. (Platon 1955, 740A3-6) V Magnesii je velika večina stvari skupnih, saj le-te le tako postanejo neodtujljive.

Politični sistem Magnesije je oblikovan tako, da je na čelu skupščina (ekklesia), ki predstavlja glavno volilno telo v mestu. Člani skupščine so vsi državljani oziroma vsi, ki so služili ali še vedno služijo vojski. Skupščina je odgovorna za volitve večine mestnih uradnikov in sodnikov. Svet (boule) je sestavljen iz devetdesetih članov, izvoljenih iz vsakega izmed štirih lastniških razredov, ki vsi skupaj štejejo tristo šestdeset članov. Svet opravlja administrativne naloge, kot npr. sklicevanje in

razreševanje Skupščine, itd. V mestu delujejo še sodniki, varuhi zakonov ter Nočni Svet, ki predstavlja izobraževalno telo.

Platon je svoje ideje skušal prenesti v prakso in tako leta 386 pr.nš.št. v Atenah ustanovil Akademijo, ki je pomenila prostor izobraževanja bodočih politikov v duhu njemu lastne filozofske misli.

3.3 Družbeni kontekst časa razvoja utopične misli

Konec srednjega veka ter 16., 17. in 18. stoletje, ki so mu sledila, so zaznamovale velike spremembe predvsem v družbeno-politični sferi. Konkretno, evropsko-ameriška družba je bila v 17. in 18. stoletju v stanju razvoja kapitalizma, vojne, suženjstva in zemljiščenja. Bilo je obdobje velikih ekstremov, stradanja in revščine na eni strani, ob nepredstavljivem bogastvu na drugi strani družbenega prepada. Cerkev je dominirala vsem aspektom življenja. Njen vpliv je bil izjemen, celo večji od političnega. Začela se je oblikovati moderna politična misel.

3.3.1 Oblikovanje nacionalne države

Novo politično življenje je zaznamovala nacionalna država, ki je prevzela in razvila oblike absolutistične države. Državna oblast se je krepila, avtonomna središča oblasti pa je nadomestila razvijajoča se vplivna birokracija. Sčasoma je država prekinila s cerkvenimi vezmi. Vse večjo težo so dobili pojmi država, vladar ter narod. Za prvega predstavnika moderne politične misli velja Niccolo Machiavelli. Trdil je, da politika nima nič skupnega z moralno in vero, je sama sebi namen, z njim pa se oblikuje tudi pogled nanjo kot na »umetnost« vladanja. Njegovo osebno, pa tudi sicer temeljno stališče moderne politične misli, je bila avtonomija politike in politične znanosti.

Nacionalne države so se v tem obdobju pojavile v Angliji, Španiji in Franciji. Prav iz tam izhajajo tudi dela in ideje mislecev, katerih kritike tistega časa so brezčasne in predstavljajo razvoj nove misli - utopije.

3.3.2 Erazem Rotterdamski

V času moderne politične misli in prestrukturiranja pomena države se je oblikovala filozofija humanistov, s predstavnikom Erazmom Rotterdamskim na čelu, ki je ostro kritiziral oblast in njeno suverenost. V svojem delu Hvalnica norosti (posvečeno prijatelju Thomasu Moru) kritizira posvetne in cerkvene voditelje ter jih poziva na skupno prenovitev katoliške Cerkve. (Dilas-Rocherieux 2004, 27)

3.4 Thomas More kot začetnik utopizma

Thomas More je bil rojen leta 1478 v ugledni katoliški družini. Omogočeno mu je bilo izobraževanje na najelitnejših šolah tistega časa, s pomočjo katerih je kmalu zasedel pomembna državniška mesta, od namestnika londonskega državnega tožilca, do predsednika spodnjega poslanskega doma in celo položaj ministra, bil pa je tudi imenovan za viteza. (Marius 1984, 3-54)

3.4.1 Utopija

Thomas More s svojim delom izstopa med ostalimi teoretiki svojega časa in še danes ostaja vodilni predstavnik utopične misli. Njegovo nenavadno filozofsko-literarno delo iz 15. stoletja, Utopija, v obliki pripovedi in pustolovskega romana predstavlja temelj utopične ideje. S tem literarnim delom je More želel prikazati drugačen svet, ki je organiziran na temelju le enega zakona - naravnega zakona, kjer ima vsak posameznik pravico do blaginje.

V omenjenem delu More tudi opredeljuje državo, in sicer kot izraz vladajočega razreda, hkrati pa poudarja ideje enakosti. Imel je močan občutek za pravičnost, ki je večkrat močno nasprotoval dejanjem plemstva. Ločevanje krščanske vere in priznanje kralja Henrika VIII. za najvišjega poglavarja Cerkve v Angliji, kar je bil tudi povod za njegovo smrt, je ta občutek samo še bolj potenciral. Njegovo »Utopijo lahko razumemo kot model sveta, očiščenega vsakršnega greha napuha in zavisti, a tudi kot model mesta, ki je odrešeno vsakršnega izkoriščanja, povezanega z egoizmom in pohlepom.« (Dilas-Rocherieux 2004, 25)

V svojem delu, ki je postal pamflet posebne vrste, je zapisal: »Kjerkoli lastnina pomeni pravico posameznika in kjerkoli je denar splošno merilo, ne bo nikoli pravice in družbenega blagostanja.« (More 1958, 132) V Morovi Utopiji posameznik nima lastnine, prav tako pa ne razpolaga s proizvodi svojega dela. Takšno mišljenje je bil povod za oblikovanje ideje o nekakšni brezrazredni družbi, prej opisan položaj pa predstavlja njen bistveni vidik - brezrazredna družba, temelječa na enakosti in zdravem razumu posameznikov, ki bi delali v korist skupnosti in ne svoje lastne. V Utopiji je tako interes skupnosti pred posameznikovimi interesi, prebivalec torej dela za skupnost, ta pa ga v zameno preživlja, ga vzgaja in zanj skrbi. Koristi skupine so zato vedno pomembnejše in pred koristmi posameznikov.

Thomas More velja za enega prvih mislecev, ki se oklepa legitimizma: vztrajati pri zakonu ne glede na to, kakšen je, dokler ga ustrezna zakonodajna telesa ne zamenjajo ali spremenijo. V Morovi utopični skupnosti je zakonov zelo malo, saj narava njene ureditve zahteva le nekaj postav. Prepričan je, da so v Utopiji zakoni brez pomena, saj jih je vedno toliko, da jih je nemogoče prebrati ali pa so tako nejasni, da jih nihče ne more razumeti. (More 1958, 165) Njegove egalitarne ideje sta si prilajčala tako krščanstvo kot komunizem.

Dilas-Rocherieux Utopijo opiše kot »delo humanista, razpetega med razum in vero, čigar temeljne vrednote izraža drugačno bitje, Utopijec, član solidarne skupnosti, v kateri ni nihče pozabljen in se ne more izogniti obveznostim do soljudi.« (Dilas-Rocherieux 2004, 34) Egoizem je za Mora zgodovinska bolezen, ki jo je potrebno izkoreniniti, in ne konstanta človeške narave. Kot je kasneje to misel povzel in nadgradil prej omenjeni avtor, Dilas-Rocherieux, »popolno odpravo ekonomske, politične in ljubezenske konkurenčne igre torej lahko razumemo kot pogoj za obstoj pomirjene družbe, saj ne pozna prekipevanja strasti. Vsako posameznikovo dejanje, tudi čustveno, vodijo preprosta skupna pravila, poenostavljena in dostopna vsem.«

Po Moru naj bodo ekonomska, politična in družbena ureditev prirejene tako, da kopičenje zasebnega bogastva ni mogoče. Pravila omejujejo zavist, podkupljivost in razredno nadvlado, ki pa bolj kot oblastno zavezujejo moralno. Družbeni nadzor je organiziran preko obsojanja brezdolja in profita. (Dilas-Rocherieux 2004, 40)

Prej omenjeno povezovanje Morove ideje s komunizmom in krščanstvom pa ni bilo osamljeno. V njegovi utopični družbi, utemeljeni na urejenem okolju ter redu in gotovi prihodnosti, je po mnenju avtorja Jean-Luis Prata nakazan totalitarizem in teza o družbenem hedonizmu, iz katerih naj bi se razvil sodobni utilitarizem. Po mnenju prej omenjenega avtorja je bil More predhodnik Benthama. (Prat 1995, 55)

Morov utopični načrt je ljudem približal željo po eksperimentiranju, kar se je pokazalo v 18. stoletju, ko so se oblikovale egalitaristične utopije, z glavnimi predstavniki kot so Morelly, Meslier in Mably. Omenjeni avtorji so navdih našli prav v Morovi Utopiji.

Kritike Morove utopične družbe so postale znane kot distopije oziroma negativne utopije.

3.5 Distopije

Izraz »distopija« je bil prvič uporabljen v govoru John Stuart Milla leta 1868 v Spodnjem domu Britanskega parlamenta, ko je komentiral zemljiško politiko irske vlade. Opisati jo kot utopično se mu je namreč zdelo preveč laskavo. Prepričan je bil, da se utopično imenuje vse, kar je prelepo, da bi bilo izvedljivo; medtem pa so se mu prednosti zemljiške politike zdele preveč slabe, da bi bile izvedljive – zato distopične. (Oxford English Dictionary 1989)

Distopije so pogosto karakterizirane kot avtoritarne ali totalitarne oblike vladanja. Različne oblike represivne socialne kontrole, popolna odsotnost individualne svobode (ki je s strani oblasti tudi prepovedana), stalna stanja bojov in nasilja ter masovna revščina večine prebivalstva in velika moč t.i. vojaške policije je le nekaj poglobitnih lastnosti distopičnih družb. V distopičnih družbah vlada tako imenovana železna roka, tako na političnem in ekonomskem področju, kot tudi pri osebni izbiri posameznikov.

3.6 Utopični socialisti

Po Moru so utopično idejo širili in nadgrajevali tudi drugi avtorji. V 17. stoletju so za to poskrbeli Francis Bacon (Nova Atlantida), Thommaso Campanella (Sončno

mesto), v 18. stoletju pa Grachus Babeauf (Zarota enakih), Morelly (pseudonim Denis Diderota), itd. Med najvidnejše pisce spadajo Owen, Saint-Simone in Fourier, predstavniki tako imenovanega utopičnega socializma, ki so svoj pečat pustili v 19. stoletju in še dandanes veljajo za očete utopičnega socializma. Gre namreč za socialistično idejo, ki temelji na skupni lastnini. Le-ta je po njihovem mnenju rešitev vseh neenakosti, za nastanek le-teh pa krivijo prav zasebno lastnino in družbeno hierarhijo. Skupna lastnina naj bi po njihovem onemogočila izkoriščanje med družbenimi sloji in poskrbela za pravično družbo. Owen, Saint-Simone in Fourier so se opirali na teorije o človekovi naravi in na njen socio-historični kontekst. Obstoječo družbo so stigmatizirali, rešitve, ki so jih razglašali, pa so utemeljevali na tem, da nova znanost – znanost o družbi, odpira možnosti pozitivnih sprememb.

3.6.1 Robert Owen

Owen se je rodil leta 1777, njegova pot k utopičnemu socializmu pa se je začela leta 1799, ko se je lotil zaščitniške politike v korist svojega osebja v bombažni tkalnici s petstotimi delavci. Čez čas se je Owen pridružil podjetju New Lanarck, ki ga je ustanovil njegov tast. Škotsko vas je v tistem času spodkopavala beda in nepismenost, kar je bil Owen odločen spremeniti. Kot cilj si je zastavil dvigniti tako ekonomski kot moralni nivo vseh zaposlenih, ter bedo in nepismenost popolnoma odpraviti. »Vsakdo je produkt svojega lastnega biološkega ustroja, nad katerim že od rojstva visijo graditeljska načela, kakršna so vzgoja, življenjska raven, morala okolja in bivanjske razmere. Če torej delujemo na te zunanje okoliščine, radikalno in neposredno vplivamo na ljudi in potemtakem na vso družbeno skupino.« (Dilas-Rocherieux 2004, 99)

New Lanarck je v štirih letih vodenja z novimi pravili, navadami ter na novo preišljenem okolju dosegel odločno izboljšanje vedenja ter veliko povečanje produktivnosti. Owen je trdil, da »človek ob rojstvu ni ne dober ne slab, je igrača okoliščin, s katerimi ga obdajajo: slab postane, če so slabe, dober, če so dobre.« (Owen v Reybaud 1849, 225) Skupnost New Lanarck je bila eksperiment, ki je Oownim nastajajočim teorijam zagotovil pomembno ogrodje in jedro.

Zaradi konfliktov s krščanskimi humanisti, radikalno partijo in Cerkvijo je New Lanarck propadel. A Owen se je odločil, da bo utemeljenost svojih tez dokazal s ponovitvijo poskusa. Kraj dokazovanja njegove trditve je postala življenjska in delovna kolonija New Harmony v ZDA, v kateri so živeli po načelu »vsakomur po njegovih potrebah.« Owen je želel dokazati, da »je povprečen človek zmožen preseči vladavino nujnosti in jo zamenjati za vladavino obilja, vednosti in solidarnosti.« (Dilas-Rocherieux 2004, 100) V primeru New Harmony se je zgodil prepad med teorijo in prakso, zavladal je individualizem, ki se je povzpел nad kolektivizem, zaradi česar se je Owen vrnil domov s priokusom neuspeha. Priznati je moral, da skupnost ne more zmagati brez poprejšnjega vplivanja na mentaliteto ljudi, brez oblikovanja nove individualne in kolektivne zavesti. Owen je po vrniti domov deloval znotraj črtističnega gibanja, prav tako tudi znotraj delavske zveze, vse do smrti pa je ljudi prepričeval o znanstvenosti svojega načrta: »Vsem ljudem sveta danes ponujam drugačen družbeni sistem; popolnoma nov sistem, utemeljen na načelu, ki izhaja iz nespremenljivih dejstev in je popolnoma uglašen z zakoni narave; sistem, v katerem bo pomoč vseh dosegljiva vsakomur in bo pomoč vsakogar dosegljiva vsem; to načelo je dobro premišljeno, tako da bo ustvarilo kar največjo blaginjo in kar najmanj revščine.« (Owen v Reybaud 1849, 359-379)

3.6.2 *Henri de Saint – Simone*

Henri de Saint – Simone se je rodil leta 1790 v bogati plemiški družini. Pod revolucijo se je v imenu svojega prepričanja nazivu grofa odpovedal. Resno se je ukvarjal z znanostjo o družbi in o njej trdil: »Družba nikakor ni zgolj skupek posameznikov, ki delujejo samovoljno; je realnost posebnega reda, resnično bitje.« (Saint-Simone v Challaye 1937, 64)

Saint – Simonov cilj je bilo izboljšanje fizičnega in moralnega življenja posameznika – to naj bi dosegel z reorganizacijo družbe, kjer sta dejavnika tranzicije inventivnost in pozitivno vedenje. Reorganizacija mora po njegovem potekati na območju znanja in proizvodnje, ki jo podpira volja po pravični porazdelitvi odločanja, truda in plačila. Prepričan je bil, da je vsak s svojim delom in nadarjenostjo našel svoje mesto v skupnosti in njenem delovanju, ter tako postal ne samo njen državljan, pač pa tudi družbenik. Udelež bo pri upravljanju z državnimi sredstvi in na podlagi istih merih, ki bodo enaka za vse, prejemal svoj delež bogastva.

Prepričan je bil, da bo imela politika sčasoma le še redarsko vlogo, vladanje ljudem pa bo izpodrinilo upravljanje zadev, ki bo v rokah zbora učenjakov, imenovanega »Cerkev« oziroma Cerkev znanja. »Njegov cilj je bil pokazati, da se je zaradi naravnega premika – dialektičnega gibanja – od srednjega veka podedovana oblast, za katero sta značilna politični red in oborožena sila, izčrpala, prav tako pa tudi njena duhovna opora, to je Cerkev in njene zapovedi.« (Dilas-Rocheieux 2004, 106)

Pravzaprav Saint-Simon ni opisal utopične ideje v strogem pomenu besede, temveč je Zahodu prispeval svojo vero v znanost. Bil je velik zaščitnik delavskega razreda ter znanilec socializma. Saint – Simone je postavil temelje za teorijo napredka, ki je naznanjala znanstveni socializem. Elito je priznaval kot edino obliko legitimne oblasti.

3.6.3 Charles Fourier

Charles Fourier se je rodil leta 1772 in dolgo časa delal kot trgovski potnik. Ob vseh svojih potovanjih se je srečeval z različnimi družbenimi in kulturnimi situacijami, ki so bile povod in podlaga za njegove teorije. Nadloge civilizacije Fourier pojasnjuje z ranljivostjo prvega bitja, ki je bilo obdarjeno z inteligenco in razumom, bilo pa je brez spoznanja, ki je plod izkustva in opazovanja. (Dilas-Rocherieux 2004, 113) Po njegovem je neznanje sililo urejene družbene skupine v kolesje spreminjanja človekove narave.

Trdil je, da pozna sredstva, s katerimi bi odpravil vojne, revolucije, brezposelnost in revščino. Pravil je, da ima ključ sveta, ker je odkril mehanizme harmonične ureditve - to je dinamiko strasti, in okvir, v katerem se lahko razvije - falansterij. Falansterij je po Fourierističnemu socializmu opisan kot življenski prostor in možnost, da postane na podlagi menjavanja, ustvarjalnosti in raznolikosti delo privlačno. Poleg tega bratskega zблиževanja je bil njegov namen tudi povezovanje raznih sestavnih delov družbe v sobivanje bogatih in revnih. Cilj falansterija je uskladitev posameznikove avtonomije in kolektivnega življenja, združitve proizvodnih sredstev in zasebne lastnine v obliki poplačanih delnic.

»Societarni red zahteva sodelovanje vseh koristnih družbenih elementov, združenih okrog globalnega načrta, od katerega mora imeti vsak korist.« (Dilas-Rocherieux 2004, 112) Fourier se je odločil, da bo ljudi pripeljal oziroma premestil v fiktivno

srečno družbo, ki jo spreminja dotlej še neznana organizacijska sila, namreč dinamika strasti.

Fourier je kljub različnim človeškim nrvem, križanju poželenj in potreb njihovo bistvo zajel v pojem »uniteizem«, ki ga deli na tri veje:

- a. »želja po razkošju« ali naravne potrebe po zdravju in bogastvu;
- b. »želja po zblíževanju s soljudmi« - naravno nagnenje ljudi, da oblikujejo solidarne skupine;
- c. težnja teh skupin, da se združujejo in zblížujejo v »serije«, ki so vitalni organi najprej falange in nato falansterija. (Beecher 1986, 226-228)

Človekova dejavnost in dejavnost družbe naj torej za svojo rešitev ne bi imela druge izbire, kot da poskušata uskladiti naslednje tri glavne elemente:

1. strasti kot gibalno načelo družbene solidarnosti;
2. telo kot vir potreb;
3. um kot uravnalni element prejšnjih dveh. (Dilas-Rocherieux 2004, 115)

Fourier je svoja zadnja leta posvetil iskanju mecena, ki bi mu priskrbel sredstva za ustanovitev poskusne falange, da bi na takšen način še v praksi potrdil svojo doktrino. Falansterij so čez čas v raznih oblikah preizkušali v več državah, a povsod neuspešno.

3.6.4 Gracchus Babeuf

Babeuf velja za prvega revolucionarnega komunista modernih časov ter igra pomembno vlogo v teorijah Marxa in Engelsa, kot posrednik in razvojnik komunizma, izhajajoč iz utopične ideje renesanse. (Rose 1978, 1)

Babeuf je bil predstavnik proletariata v času francoske revolucije. Pridobljena izkušnja revolucije med plebejci in patriciji, predvsem v času jakobinske diktature, mu je omogočila, da je pri »pri formiranju svojih revolucionarnih in komunističnih idej naredil odločilni korak.« (Dilas-Rocherieux 2004, 58) Svoja populistična prepričanja je skupaj s komunističnimi upanji zmešal v utopični načrt – Plebejski manifest. Zanj so bili vzroki zla zasebna lastnina, brezdolje in svobodna menjava, pogoji za njihovo odpravo pa uničenje vsakršne lastnine, obvezno delo ter razdelitev

proizvodov po potrebi. Avtor je priznaval velik vpliv Diderotovega Zakonika narave na razvoj svoje teorije, v kateri se je osredotočil predvsem na pravila, ki vključujejo popolnoma vsa dejanja prebivalcev utopičnega mesta. (Dilas-Rocherieux 2004, 56; 91)

Babeuf je tisti, ki je velike teme tradicionalne utopije prenesel v akcijski program in jo ponesel v svet. Njegov tovariš Buonarroti je po Babeufovi smrti postal prenašalec utopične ideje v doktrino, ki vsekakor še ni bila brez napak, bila pa je prva podrejena centralizirani organizaciji, kar je bil »prvi primer ilegalne revolucionarne partije v zgodovini.« (Dilas-Rocherieux 2004, 54)

Njun načrt je bil združiti sosednje departmaje z enako ekonomsko usmeritvijo v regije, ki so enote državne delitve, planirati in podružbiti ekonomsko proizvodnjo in delo napraviti obvezno, otroke vzgajati v državnih ustanovah, odpraviti privatno lastnino, denar in trgovino na drobno. Tak družbeni organizacijski načrt spominja na komunitarni ideal prvih utopij, le da je poenostavljen. Mnenje strokovnjakov je, da so se utopične ideje umestile v področje realnega proti koncu 18. stoletja in postale uresničljiv cilj. Z Babeufvim Plebejskim manifestom »utopija ni imela več pravice, da bi ostala utopija.« (Dilas-Rocherieux 2004, 62) Glavna vsebina Babeufove utopije postanejo, v nasprotju z morovsko simulacijo, pravila, ki oblikujejo spremenjeno strukturo sveta, tako da bo dosežen edini cilj, ki ga ima družba – nuditi svojim članom kar največjo možno blaginjo. (Dilas-Rocherieux 2004, 72;90)

3.7 Kategorizacija utopij

Grobo kategorizirano velja, da lahko razločimo med dvema vrstama utopij, tako imenovane prostorske in procesirane. (Harvey v Halpin 2000, 301) Primer procesirane utopije je na primer shema za ekonomsko reformo in blaginjo ljudi oziroma poskus povečanja materialne blaginje ljudi vsepovsod po svetu s sredstvi povečane akumulacije kapitala. Prostorske utopije, po drugi strani, sicer niso brez procesa (ekonomske sheme), so pa osredotočene na identificiranje in opisovanje virtualnega in potencialno geografskega reda, ki je smatran za popolnega oziroma najbližje popolnosti, vsaj v razmerju do trenutno obstoječih ureditev. Primer takšne vrste utopije je na primer Owenov New Lanark. (Harvey v Halpin 2000, 301) Drug primer je tudi Fourierjeva utopija, ki je portret občudovanja vredno oblikovane družbe, ki neposredno kritizira že obstoječo. Najbolj znana prostorska utopija je

seveda Morova – otok, naseljen s srečnimi, zdravimi, redoljubnimi demokrati in komunisti, kjer sta denar in privatna lastnina izumrli, prebivalci otoka pa omenjenih okoliščin ne percipirajo kot vrednot. (Harvey v Halpin 2000, 303)

Pri utopiji in njenem vplivu na razvoj drugih teorij je ves čas sporen njen imaginarni aspekt. Na eni strani so se tako združili tisti, ki »so si upali odkrito izraziti svoje fantazme o blaginji in jih uporabiti kot kompas, ki pomaga začrtati smer, dati smisel razmišljanju, celo eksperimentiranju; na drugi strani pa tisti, ki svoja upanja o novem tipu družbene ureditve predstavljajo v čas, ko se bodo srečali izkoriščani razred, znanstvena razlaga zavračane družbe in revolucionarna akcija ter se med seboj prepletli.« (Dilas-Rocherieux 2004, 37)

S tem vidikom je soglašal filozof Karl Mannheim. Zanimal je moč mita in imaginarnega pri ustvarjanju idealov in dajal prednost združitvi politične akcije ter razredne zavesti. Utopije tako ni razumel v smislu namišljenega konteksta, temveč je zanj predstavljala željo neke družbene skupine in akt razrednega revolta.

Mannheim vse ideje, nasprotujoče obstoječemu družbenemu redu, označuje kot nerealne in težko dosegljive. Po avtorju obstajata dva glavna razreda idej, ki niso v skladu z družbenim redom, in sicer ideologije in utopije. (Mannheim 2004, 231) Ideologije so ideje, ki presegajo sočasno družbeno situacijo, a nikoli niso uspele udejanjiti svojo virtualno vsebino. Tudi utopije presegajo družbeno situacijo, vendar pa se osredotočijo na elemente, ki v določenem družbenem kontekstu še manjkajo in so v tem smislu neprimerno bolj praktične. Meja med eno in drugo je po Mannheimu odvisna predvsem od obdobja in stopnje realnosti, v kateri se model aplicira. (Mannheim 2004, 233)

Zgoraj opisan družbeni kontekst ter v njem oblikovane teorije so izrazito vplivali na pomen države in posameznika v kontekstu le-te. V takšnih okoliščinah se je oblikovala napetost med posameznikom in državo, ter razvoj alternativnih ureditev kot znak nezadovoljstva in neodobravanja aktualne družbene tvorbe in odnosov v njej.

3.8 Kritike utopij

Levitas v svoji knjigi Koncept utopije navaja Sorela, ki »pomembnost« utopičnih skupnosti reducira le na nekaj, kar izraža želje in obžalovanja. (Levitas 1990, 63) Njegova definicija utopije uteleša naslednje karakteristike, ki so domnevno neločljive: plani za družbo v prihodnosti, nezmožnost razumeti dejanske možnosti in procese družbenih sprememb ter hkrati na znani način izločiti oba prej omenjena elementa, ki nimata nobene intrinzične povezave. Utopijam je usojeno, da so abstraktne in da so v prvi vrsti produkt razuma in ne volje. (Levitas 1990, 64)

Nekateri izpostavljajo nazadnjaški vidik utopičnih skupnosti, saj z zavračanjem napredka in vztrajanjem pri preprostosti skupnosti niti ne dajejo priložnosti razvoja. Spet drugi pa nasprotno verjamejo, da je napredek prav realizacija utopij. To je leta 1894 trdil tudi Oscar Wilde.

4 NAMERNE SKUPNOSTI

4.1 Koncept namernih skupnosti

V slovarju, posvečenem alternativnim družbenim ureditvam in organizacijam, se definicija namernih skupnosti glasi:

»Kot komuna, splošen izraz za stanovanjsko oblikovano skupnost, ki je bila bolj ali manj zavestno oblikovana z namenom spodbujanja določenih oblik interakcije. Te lahko vključujejo okoljevarstveno ozaveščenost (npr. eko vasi), različne oblike verske ali spiritualne pripadnosti, osebne rasti ali radikalno demokratske oblike odločanja in enakopravnega gospodarskega upravljanja. Ali izraz vključuje načrtovano oblikovana večja območja ter kultne skupnosti ter ostale religijske skupine (npr. Amiši), je stvar vprašanja. Načeloma tudi takšne oblike alternativno oblikovanih družb težko izločimo iz te definicije, je pa res, da gre v večini primerov za manjše skupnosti, ki znotraj le-te temeljijo na enakopravni, eko ali spolni politiki.« (Parker in drugi 2007, 132)

Schehr v svojem delu *Dinamična utopija* znaten del knjige posveča problemu napačnega identificiranja namernih skupnosti kot socialnih gibanj v klasični teoriji kolektivnega obnašanja. Pri tem izpostavlja tako epistemološki kot metodološki problem – po njegovem mnenju tudi najboljše sociološke teorije o socialnih gibanjih niso zajele vseh razsežnosti upora alternativno oblikovanih skupnosti. To se je zgodilo ne glede na stalno in ves čas rastočo bazo etnografskih dokumentov, ki so pričali o različnih načinih upora revnih, raznih manjšin, žensk, delavcev v proizvodnji, organizacij za mir in pravičnost, okoljevarstvenikov in anti-nuklearnih aktivistov. V omenjenem delu Schehr trdi, da konvencionalne teorije niso uspele zajeti, ne teoretsko ne konceptualno, razsežnost hitre transformacije postindustrijske Amerike, in z njo indentificirati dinamiko načinov ponavljajočih uporov znotraj civilne družbe. Govorimo torej o aktivizmu s poudarkom na identiteti, spiritualnosti, časovnih in prostorskih odnosih, nenasilnem reševanju konfliktov, seksualnem eksperimentiranju, spremenjenem konceptu prostega časa, izražanju želja ter nenazadnje delovnih nalogah in vzgoji otrok. Gre za moderni poskus upora s ciljem primerne družbe in načina življenja, ki se zgodi znotraj civilne družbe, deluje pa na ravni rekonstrukcije intra in inter osebnih odnosov. (Schehr 1997, 3-4)

Pomembnost namernih skupnosti in drugih oblik alternativnih družbenih oblik življenja je neizmerna zaradi njenega vpliva na tako politična kot ekonomska in kulturna soočanja.

4.2 Organiziranost namernih skupnosti

Člani namernih skupin oblikujejo svoja pravila in zakonike, ki so v skladu z njihovimi osnovnimi vrednotami. Ne glede na raznolikost temelja, na katerem so se oblikovale, bodisi vera, okoljevarstvo, itd., so jim skupne naslednje značilnosti: nenasilje, spiritualnost, preprostost, raznolika agrikultura, itd. (Schehr 1997, 153)

Antropološke razlage ponujajo dokaze o lovskih in nabiralskih skupnostih, ki so v povprečju delale ne več kot 25 ur na teden. Njihova glavna dejavnost je bilo nabiranje hrane. Primer takšne skupnosti omenja Schehr v svojem delu *Dinamična utopija*, ko govori o Kung San na jugozahodu Afrike, kjer delajo največ 17 do 25 ur na teden. V tem času naberejo več kot 500 različnih vrst užitnih rastlin, na podlagi katerih

zaužijejo svoje dnevne prehrabene potrebe. (Schehr 1997, 135) Govorimo torej o minimalnem vložku ljudi za zadostno zadovoljitev svojih materialnih potreb in želja, kar predstavlja popolno nasprotje današnji družbeni situaciji.

Namerne skupnosti in druge alternativne oblike sobivanja so oblikovane popolnoma po meri njihovih prebivalcev, ne glede na nasprotovanje nekaterim vrednotam prevladajoče družbe, v sklopu katere avtonomno živijo. Diderot v svojem delu *Politična oblast* pravi, da narava nikomur ni podelila pravice, da bi poveljeval drugim. Vsak ima pravico, da uživa svobodo, saj je dar nebes. Zakone pa bo ljudstvo spoštovalo le, če si jih bo ustvarilo samo, po svoji meri.

Iz pregledanih spletnih virov je razvidno, da je stopnja medsebojne povezanosti namernih skupnosti izjemno visoka. Na svetovnem spletu obstajajo spletne strani, ki podpirajo delovanje namernih skupnosti; na takšnih straneh se lahko namerne skupnosti registrirajo, objavljajo članke in novice ter zbirajo sredstva za pomoč pri financiranju (*Intentional Communities; Intentional Communities Database, itd.*)

4.3 Namerne skupnosti v luči pionirjev utopije

Iz zgoraj navedenih značilnosti so jasno razpoznavni nekateri bistveni elementi utopičnih idej: v namernih skupnostih namesto vsiljenih družbenih zakonov in norm, ki so pogosto prepodrobni, veljajo zakoni in pravila, ki določajo zgolj temeljne principe, po katerih morajo člani skupnosti delovati. Gre za koncept brezrazredne družbe, ki deluje po načelu skupnost pred posameznikom. Pomemben element namernih skupnosti je tudi sodelovanje posameznih članov pri upravljanju skupnosti, kar se sklada z enim temeljnih utopičnih načel.

Namerne skupnosti današnjega časa in prednice le-teh iz časa 19. in 20. stoletja imajo številne skupne točke, čeprav so predhodne skupnosti načeloma temeljile na principu celostne, strnjene naselitve. Sodobne namerne skupnosti so v primerjavi s svojimi zgodovinskimi predhodnicami relativno integrirane v skupnost prevladajoče družbe, znotraj katere so se oblikovale. Ne glede na to, da namerne skupnosti in njihovi člani prakticirajo alternativen način življenja, konstantno sodelujejo tudi pri delih in aktivnostih v okviru prevladujoče družbene strukture.

4.4 Primer namerne skupnosti – eko vasi

Eden od najznačilnejših primerov namernih skupnosti so eko vasi, definirane kot urbane ali ruralne skupnosti, ki si prizadevajo za združitev podpornega socialnega okolja in načina življenja, ki ima na okolje čimmanjši vpliv. Da bi to dosegli, člani eko vasi povezujejo različne vidike ekološkega načrtovanja, perma kulture, ekološke gradnje, zelene proizvodnje, alternativnih virov energije, različne prakse s sodelovanjem celotne skupnosti pri gradnji in drugo. Njihova zavezanost k preprečevanju povečevanja škodljivih okoljskih praks na našem planetu je njihova osnovna motivacija in vezivo, na katerem utemljujejo svoj obstoj. Ljudje so tisočletja živeli v skupnostih v bližini narave, ne da bi to počeli načrtno. Dandanes so eko vasi ustvarjene namenoma, tako da lahko ljudje, živeči v takšni skupnosti, živijo življenje v simbiozi z Zemljo. (Global Ecovillage Network, 2010)

V literaturi je zastopano mnenje, da eko vasi predstavljajo dostopen način boja proti degradaciji socialnega, ekološkega in duhovnega okolja.

4.5 Namerne skupnosti kot socialna gibanja

Avtorji so si mnenjsko neenotni, ali gre v primeru namernih skupnosti za vrsto socialnega gibanja ali ne. Socialna gibanja so različne vrste skupinske akcije. Gre za večje informalne skupine posameznikov in/ali organizacij, ki so osredotočene na specifično politično ali družbeno vprašanje oziroma problem. S svojimi dejanji opozarjajo na določeno družbeno situacijo in kličejo po družbeni spremembi.

Številna organizirana gibanja, tako imenovana »nova socialna gibanja«, so se pojavila v povojnem času in se zavzemala predvsem za pravice žensk, pravice homoseksualcev, izvajala akcije za mir, civilne pravice ter anti-nuklearna in okoljevarstvena stališča. Pogosto je šlo za več kot le opozarjanje na problem, pač pa je pomenilo tudi oblikovanje skupnosti in alternativen način življenja, ki ni bil v skladu s prevladujočimi normami političnega prepričanja vladajočih. Socialna gibanja so izražala upor in neodobravanje akcij političnih predstavnikov. Sociolog Blumer v svojem delu Kolektivno obnašanje razločuje med dvema vrstama socialnih gibanj – aktivnimi ter ekspresivnimi socialnimi gibanji. Aktivna poskušajo spremeniti družbo, ekspresivna pa

člane le-teh. (Blumer 1951, 67-121)

V okviru tega bi lahko namerne skupnosti vsekakor uvrstili med ekspresivna socialna gibanja. Pri slednjih načeloma ne gre za konkreten upor proti prevladujočim družbenim dejanjem s ciljem spreminjanja družbe, pač pa za njihovo prostovoljno delno izolacijo od le-teh ter oblikovanje svojevrstne skupnosti, ki jim v svojem temelju pri teh vprašanjih nasprotuje. Kot piše Schehr, ni potrebno, da namerne skupnosti sprožajo revolucionarne impulze ali spreminjajo zakonodajo, da delujejo uspešno. Dodaja, da aktivnosti namernih skupnosti niso vedno (ali sploh ne) upravljane kot socialne spremembe na nivoju države. (Schehr 1997, 143-147)

Socialna gibanja so lahko percipirana tudi kot posledica nestabilnosti kolektivnega obnašanja. So torej kolektivne norme in vrednote, hkrati pa tudi socializacija, prešibke, da bi se vsi ljudje podredili skupinskim smernicam, ki so del kolektivnega obnašanja?

Klasične in moderne teorije socialnih gibanj zavračajo namerne skupnosti kot primer organizacij in njihovih akterjev v sklopu socialnih gibanj. Trdijo, da so utopične ter da v praksi delujejo regresivno. (Melucci v Schehr 1997, 143)

4.5.1 Socialna deviantnost namernih skupnosti

Definicija normalnosti in deviantnosti je popolnoma odvisna od konteksta in družbe. Avtorji, kot na primer Shenker, posvečajo pozornost vprašanju deviantnosti tudi v okviru namernih skupnosti. Omenjeni avtor je zapisal, da koncept deviantnosti implicira dejstvo, da so v družbi sprejete norme, ki so zaradi katerega koli razloga že, kršene. Deviantnost je del vsake družbe, določena kvota le-te pa je v vsaki družbi tudi tolerirana. Funkcionalisti (Durkheim) so zagovarjali njen pozitiven učinek na družbo – vzpostavljanje norm oziroma pojasnjevanje skupnih meja. Shenker meni, da je deviantnost v namernih skupnostih pričakovana ter da njeni člani »morajo« delovati v nasprotju z idealnimi standardi. Z drugimi besedami, trdi, da je določena mera nekonformnosti ne samo sprejeta, pač pa tudi pričakovana. (Shenker 1986, 210)

Kot piše Henry v svojem delu o socialni deviantnosti, izbira, ali bomo deviantni ali ne, ni povsem svobodna. Je omejena in podvržena različnim biološkim, psihološkim,

situacijskim, institucionalnim in kulturnim omejitvam. (Henry 2009, 47). Navaja tudi motive za deviantnost – med drugim politični motiv, ki deloma opiše tudi alternativne družbene ureditve: »politični motiv z namenom popravljanja krivic; pridobitev svobode nad drugimi; premagati zatiralski sistem; spremeniti (del) družbenega sistema; izraziti zvestobo alternativnim verskim, moralnim ali etničnim prepričanjem.« (Henry 2009, 66)

5 SKLEP

Utopična misel se je razvila v 15. stoletju s Thomasom Morom in doživela svoj razmah, od takrat naprej namreč aktivno živi širom po svetu preko različnih oblik skupnosti, ki jo vsaj deloma udejanjajo (hote ali nehote). Obstoj sodobnih alternativnih družbenih ureditev, ki so po svoji organizaciji in vrednotah zelo blizu temeljnim utopičnim načelom, potrjujejo vrednost, vpliv in pomen utopične misli.

Potencial utopične misli v njenih številnih manifestacijah (tako teoretskih kot praktičnih) je pravzaprav revolucionaren, ne glede na to, ali gre za aktivno uporništvo (utopija s ciljem po družbenih spremembah), ali pa gre zgolj za željo po ločenem alternativnem življenju. Nedvomno obstajajo skupnosti, temelječe na utopični misli, ki uspešno delujejo, ne glede na dejstvo, da so zaradi njihove domnevne »preprostosti« pogosto označene za regresivne. Za Blocha je utopija kritika sedanosti, smrt oziroma naš skupni strah pred njo pa tisto, kar poganja ljudi k utopični misli in akciji. (Bloch v Schehr 1997, 141-142) K temu želim dodati, da so po mojem mnenju utopična misel in njene manifestacije v praksi (oziroma poskusi le-teh) v današnjem družbenem kontekstu visoko stigmatizirane ter v očeh predstavnika prevladujoče kulture (povprečnega državljana) pogosto povezane s kriminalom, odpadnostjo in deviantnostjo, če ne celo anarhizmom.

Obstoj namernih skupnosti priča o aktualnosti pojava utopične misli tudi v današnjem času, ter po mojem mnenju povsem upravičeno opozarja na potrebo po spremembi določenih vrednot sodobne družbe. Prav v tej njihovi »opozorilni« funkciji vidim glavne pozitivne lastnosti sodobnih namernih skupnosti, katerih glavni cilj ni upor ali deviantnost, temveč alternativna oblika življenja, oblikovana po lastnih normah in vrednotah, ki se v prevladujoči družbi zdijo zapostavljene ali celo neobstoječe (kot na

primer skupnosti, ki živijo po načelih simbioze z naravo in s tem opozarjajo na brezbržnost prevladujoče kulture, ki temelji na potrošniški logiki). Hkrati pa v okviru namernih skupnosti obstajajo oblike, ki bi jih sama poimenovala »negativno deviantne«, kot na primer znani primeri verskih skupnosti, ki so se končale z množičnimi samomori članov, ki so očitno škodljive ter brez pozitivnega učinka v razmerju do prevladujoče kulture, ki se v primerjavi z njimi seveda zdi boljša izbira.

Preprostega odgovora na to, ali je mogoče med oblikovanjem nacionalne države in razvojem utopične misli vzpostaviti (vzročno) povezavo (pri tem delu vprašanja se po diplomski raziskavi nagibam k pritrdilnemu odgovoru) in kakšen je bil vpliv oblikovanja nacionalne države na razvoj utopične misli, ni. Vendar pa je neizpodbitno, da razvoj teorij o oblikovanju alternativnih družbenih skupnosti vsekakor sovпада, tako časovno kot tudi geografsko, z razvojem nacionalne države. Če sledimo tej logiki, torej ni naključje, da so se ideje največjih utopičnih mislecev rodile prav na območju sedanje Anglije, Španije in Francije, kjer so se v zgodovini najprej oblikovale nacionalne države. Morda povezava leži v dejstvu, da je vse večji pomen države in posledično razvijajoče birokracije hkrati pomenil vse večje odtujevanje ljudi v medsebojnih odnosih ter odtujevanje človeka v razmerju do skupnosti, v kateri prebiva. To so bila plodna tla za razvoj želje po alternativni, ki bi prav glede na te parametre delovala drugače. Alternativne družbene skupnosti že od začetka njihovega razvoja temeljijo na močni povezavi med člani skupnosti. Skupno vsem alternativnim skupnostim je prav to, da številčno nikoli niso množične, temveč ravno nasprotno. Prav tej kratki vezi med skupnostjo in njenimi člani je mogoče pripisati status temeljnega pogoja za uspešno delovanje take skupnosti; ob odsotnosti takšne povezave se namreč vrnemo nazaj k nacionalni državi.

Trditev, da so se namerne skupnosti oblikovale prav na podlagi teorij utopičnih mislecev, je težko dokazljiva, vsekakor pa podobnosti med teorijami utopistov in konkretnimi skupnostmi pričajo o določeni meri povezave. Namerne skupnosti so utopične ideje preoblikovale na svoj način, v duhu časa in okolja, v katerem so se oblikovale. Razliko vidim predvsem v tem, da so namerne skupnosti današnjega časa izrazito osredotočene na določeno področje (npr. okoljevarstvo, študentske skupnosti, itd.), medtem ko so namišljene skupnosti teoretikov utopizma temeljile na alternativnem načinu življenja na širšem spektru področij življenja in tako pomenile

splošno alternativo dejanski družbeni ureditvi. Njihov cilj je bil predvsem doseči enakopravnost vseh prebivalcev ter popolno svobodo vsakega posameznika. Skupno namernim skupnostim in utopičnim teorijam pa je uresničevanje avtentične avtonomne volje posameznih članov skupnosti na ravni skupnosti (samoupravljanje) ter izrazita želja po samozadostnosti.

Eksponentno naraščajoča moč države ter njen vdor v sfero posameznika (vedno večji obseg reguliranih področij življenja), kot tudi – tako se zdi – oblikovanje obsežne javne sfere, ki se zdi pomembnejša od interesov posameznikov in skupnosti ter v kateri posamezniki ter civilna družba zaradi njene odmaknjenosti od svojih življenjskih, vsakdanjih skrbi ne identificirajo vrednot in želja, ki jih gojijo sami, po mojem mnenju predstavljajo idealne pogoje za nadaljnji razmah alternativnih družbenih ureditev. V kolikor bi takšen razmah imel za posledico pozitivno spremembo prevladujočega družbenega sistema nekoliko bolj v smeri utopičnega, bi po mojem mnenju lahko pomenil le napredek.

6 LITERATURA

1. Beecher, Jonathan. 1986. *Charles Fourier : The Visionary and His World*. London: University of California Press.
2. Blumer, Herbert. 1951. *Collective Behavior*. " New York: Barnes & Noble.
3. Challaye, Felicien. 1937. *La Formacion du socialisme, de Platon a Lenine*. Pariz: Alcan.
4. Dilas-Rocherieux, Yolene. 2004. *Utopija ali spomin na prihodnost : Od Thomasa Mora do Lenina, večne sanje o drugačni družbi*. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba.
5. *Global Ecovillage Network*. Dostopno prek: <https://www.gen.ecovillage.org> (14. avgust 2010)
6. Halpin, David. 2001. Utopianism and Education: The legacy of Thomas More. *British Journal of Educational Studies*. 49 (3). Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/3122242> (18. avgust 2010).
7. Hedžet Tóth, Cvetka. 2002. *The external cosmic function of Utopia*. Borec (429). Dostopno prek: http://www.drustvo-zak.si/izvlecki_borec_635-638.pdf (29. junij 2010)
8. Henry, Stuart. 2009. *Social Deviance*. Cambridge: Polity Press.
9. Levitas, Ruth. 1990. *The concept of Utopia*. Hertfordshire: Philip Allan.
10. Mannheim, Karl. 2004. *Ideologia y Utopia : Introduccion a la sociologia del conocimiento*. Mexico, D.F.: Fondo de Cultura Economica.
11. Marius, Richard. 1999. *Thomas More : a biography*. USA: Harvard University Press.
12. More, Thomas. 1958. *Utopija*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

13. *Oxford English Dictionary*. 1989. Dostopno prek: <https://www.oed.com/> (19. junij 2010)
14. Parker, Martin, Valerie Fournier in Patrick Reedy. 2007. *The dictionary of Alternatives: utopianism and organization*. London: Zed Books Ltd.
15. Platon. 1955. *Država*. Ljubljana: Založba Mihelač.
16. Prat, Jean-Louis. 1955. *Qu'est-ce que l'utilitarisme? Une enigme dans l'histoire des idées*. Pariz: La Decouverte Revue du MAUSS.
17. Reybaud, Louis. 1849. *Etudes sur les reformateurs ou socialistes modernes*. Bruselj: Societe typographique belge.
18. Rose, R.B. 1978. *Gracchus Babeuf: the first revolutionary Communist*. Stanford: Stanford University Press.
19. Schehr, Robert C. 1997. *Dynamic Utopia: Intentional Communities as a Social Movement*. Westport: Bergin & Garvey.
20. Shenker, Barry. 1986. *Intentional Communities: ideology and alienation in communal societies*. London: Routledge & Kegan Paul plc.

7 PRILOGA A: In the Land of The Cockaigne

There are rivers broad and fine
Of oil, milk, honey and wine;
Water serveth there bo thing
But for sight and for washing.
There is a mighty fine Abbey,
Thronged with monks both whiteand grey,
Ah, those chambers and those halls!
All of pasties stand the walls,
Of fish and flesh and all rich meat,
The tastiest that men can eat.
Wheaten cakes the shingles all,
Of church, of cloister, bower and hall.
The pinnacles are fat puddings,
Good food for princes or for kings.
Every man takes what he will,
As of right to eat his fill.
All is common to young and old,
To stout and strong, to meek and bold.
Everman may drink his fill
And needen't sweat to pay the bill.
(Schehr 1997, 137)